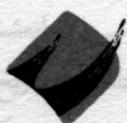

مضامين اصلی قرآن

فضلالرحمان

ترجمه
فاطمه علاقه‌بندی

نشرکرگدن

فهرست

۱	- - - - - پیشگفتار ترجمه فارسی
۵	- - - - - دیباچه
۱۳	- - - - - مقدمه
۲۱	- - - - - فصل نخست: خدا
۴۳	- - - - - فصل دوم: انسان به مثابه فرد
۶۹	- - - - - فصل سوم: انسان در جامعه
۱۰۷	- - - - - فصل چهارم: طبیعت
۱۲۷	- - - - - فصل پنجم: نبوت و وحی
۱۶۱	- - - - - فصل ششم: معاد
۱۸۳	- - - - - فصل هفتم: شیطان و شر
۱۹۷	- - - - - فصل هشتم: پیدایی جامعه اسلامی
۲۱۹	- - - - - پیوست ۱: اوضاع دینی جامعه مسلمانان در مکه
۲۳۵	- - - - - پیوست ۲: اهل کتاب و «تنوع ادیان»
۲۴۷	- - - - - نمایه

پیش‌گفتار ترجمهٔ فارسی

کتاب مضامین اصلی قرآن نوشتۀ فضل الرحمن از جمله مشهورترین آثار
مراجع در حوزهٔ قرآنپژوهی است که به قلم مسلمانی نواندیش و تجددگرا
در ۱۹۸۰ به زبان انگلیسی انتشار یافت و در محافل آکادمیک در داخل
و بیرونیه در خارج جهان اسلام با اقبالی گسترده روبهرو شد. در بسیاری از
پژوهش‌های جدید به زبان‌های اروپایی - از جمله در دائرةالمعارف قرآن
انتشارات بریل - در بحث از مفاهیم و مضامین قرآنی به این کتاب و
دیدگاه‌های نویسنده آن به عنوان تلقی مسلمانان معاصر از مفاهیم قرآن
استناد شده است. ترجمه این کتاب که در آستانه یکصدمین سال تولد
نویسنده آن به چاپ می‌رسد چکیده‌ای از مهم‌ترین و اساسی‌ترین مضامین
قرآن را از نگاه محققی دانشگاهی و آشنا با تحقیقات جدید دربارهٔ اسلام و
قرآن پیش، روی خوانندگان علاقه‌مند فارسی‌زبان قرار می‌دهد.

فضل الرحمن در سپتامبر ۱۹۱۹ در بخش هزاره پاکستان امروزی به دنیا آمد. در ۱۹۵۰ با دفاع از رساله‌اش - که شامل ترجمه و تصحیح و شرح یخشی از کتاب النجاة ابن سینا بود - از دانشگاه آکسفورد دکتری گرفت. سپس به مدت هشت سال در دانشگاه دوره‌ام فلسفه اسلامی تدریس کرد و در همین دوره بود که، به گفته خودش، مطالعات فلسفی موجب تردید

بر مبنای قرآن است و به نظر او چنین کاری در گذشته هرگز انجام نشده است. البته این بدان معنا نیست که فضل الرحمن صرفاً به یک روش معتبر در تفسیر اعتقاد دارد، بلکه معتقد است وجود تفاسیر متعدد برای بقای دین ضروری است و این امر از تقدس قرآن نمی‌کاهد، زیرا تقدس قرآن مربوط به متن آن است نه تفاسیری که حاصل فهم بشری‌اند.

کتاب مضامین اصلی قرآن، چنان‌که از توضیحات مؤلف در مقدمه آن یirmی‌آید، پژوهشی است که بیش از هر چیز در پی تصحیح و نقد روشنی و محتوایی پژوهش‌های برخی قرآن‌پژوهان غربی، از جمله جان ونسبرا (د. ۲۰۰۲)، در تبیین مفاهیم و مضامین قرآن است. فضل الرحمن در مقدمه کتاب از ایده‌ها و اندیشه‌های ونسبرا در دو کتاب بحث‌برانگیز مطالعات قرآنی و محیط فرقه‌ای بهشت انتقاد کرده، تا جایی که فهم دقیق تقدیمیش را به خواندن کامل کتاب خودش و کتاب مطالعات قرآنی او مشروط کرده است.^۱

ترجمهٔ پیش رو بر اساس ویرایش دوم کتاب انجام شده است که در سال ۲۰۰۹ از سوی انتشارات دانشگاه شیکاگو منتشر شد. ویژگی متمایز ویرایش دوم کتاب افزوده شدن دیباچه‌ای ارزشمند در آغاز آن به قلم پروفسور ابراهیم موسی، متولد آفریقای جنوبی و متخصص در مسائل اسلام معاصر، است که در حال حاضر استاد مطالعات اسلامی در گروه تاریخ دانشگاه نوتردام است و پیش‌تر نیز در گروه دین دانشگاه دوک مشغول به فعالیت بوده است. دیباچه موسی علاوه بر اینکه مروری مختصر و مفید بر زندگی و اندیشهٔ فضل الرحمن دارد، حاوی نگاهی انتقادی به پژوههٔ فکری او نیز است.

موضوع کتاب بهنحوی است که مؤلف ناگزیر به آیات قرآن بهوفور

۱. برای آشنایی با شرح حال و آرا و آثار فضل الرحمن در منابع به زبان فارسی مراجعه کنید به: پرونده ویژهٔ او زیر عنوان «گزارش مؤلف» در نشریهٔ مدرسه (شماره ۴، مهر ۱۳۸۵)؛ همچنین در این باره و دربارهٔ رویکرد او به قرآن نک: مهرداد عباسی، «رویکرد تاریخی فضل الرحمن به قرآن: بررسی توصیفی-تحلیلی»، تاریخ و تمدن اسلامی، شماره ۲۳، بهار و تابستان ۱۳۹۵، صص ۱۵۱-۱۸۳.

در اعتقادات سنتی اش شد. مدتی بعد به سودای کمک به پژوههٔ اصلاحات حقوقی و سیاسی در پاکستان به رهبری ژنرال ایوب خان به کشورش بازگشت و به ریاست مؤسسه «تحقیقات اسلامی» منصوب شد. در این دورهٔ چندساله، از نزدیک، هم به لحاظ نظری و هم به لحاظ عملی، در گیر برنامهٔ اصلاح دینی در کشوری مسلمان شد، اما در این راه توفیق چندانی نداشت و پس از گذراندن یک دورهٔ ناآرامی و آشوب ناگزیر پاکستان را به مقصد ایالات متحدهٔ ترک کرد. او تا پایان عمرش در ۱۹۸۸، یعنی طی حدود بیست سال، در دانشگاه شیکاگو به عنوان استاد مطالعات اسلامی فعالیت داشت. او در این دورهٔ آثار فراوانی نوشت و شاگردان زیادی تربیت کرد و توانست برای خود وجهه‌ای ممتاز در میان نوادریشان مسلمان و اسلام‌پژوهان غیرمسلمان در غرب احراز کند.

فضل الرحمن در کتاب مضامین اصلی قرآن، همچون دیگر آثارش، به مضامین اخلاقی توجهی خاص دارد. به گفتهٔ او، اگر فهم ما از قرآن بر پایهٔ روح اصلی قرآن یعنی اخلاق قرآنی باشد، پیام و معنای واحد و منسجم قرآن را دریافت خواهیم کرد. اگرچه تغییر فهم مردم معاصر از قرآن نسبت به فهم مردم عصر نزول امری انکارناپذیر است، می‌توان ادعا کرد آنچه از قرآن در هر عصری تغییر نکرده و نخواهد کرد، روح اخلاقی آن است. فضل الرحمن با این دیدگاه در تلاش برای اثبات قابل فهم بودن پیام الاهی در همهٔ اعصار است و از اینکه مسلمانان بیشتر از فهم پیام اصلی قرآن به وجه ظاهری آن یعنی فصاحت و بلاغت الفاظ تمرکز کرده‌اند، اظهار تأسف می‌کند.

فضل الرحمن معتقد است مبنای آثار اخلاقی مسلمانان تاکنون منابع یونانی و ایرانی بوده است، در حالی که قرآن خود سرشار از مضامین اخلاقی است. به نظر او، برای تأسیس نظام حقوقی اسلام نخست باید این اصول اخلاقی قرآن را شناخت و سپس احکام فقهی و حقوقی را از آنها استنباط کرد. در یک کلام، او در پی تدوین نظریهٔ یکپارچه و جامع اجتماعی-اخلاقی